

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ภาคตะวันออกเฉียงใต้มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ แบ่งออกเป็น 2 อนุภูมิภาค ได้แก่ พื้นที่ชายฝั่งทะเลบริเวณตอนล่างของภาค หรือ “ภาคตะวันออกเฉียงตอนล่าง” และพื้นที่ราบลุ่มเชิงเขา เขตที่ลุ่มตอนบนบริเวณตอนใน หรือ “ภาคตะวันออกเฉียงตอนบน” พิจารณาถึงภูมิประเทศใน 2 เขต ต่างมีธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดภูมิหลัง ภูมิประชา ภูมิสังคม ภูมิวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงสอดคล้องไปกับพัฒนาการของท้องถิ่นในทั้ง 2 อนุภูมิภาคนี้ มาโดยลำดับ โดยมีทรัพยากรทางโบราณคดี ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และแหล่งโบราณคดี แสดงถึงความเจริญก้าวหน้าที่มีอารยธรรมในสมัยทวารวดี สมัยลพบุรี (หรือเขมรในประเทศไทย) ยุคก่อนสยามประเทศ และสมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา รวมถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีการสร้างบ้านแปลงเมืองของผู้คนจากหลายชาติพันธุ์บนดินแดนภาคตะวันออกเฉียงใต้

สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 – 2310) ความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง มาเติบโตมากขึ้นบริเวณภาคตะวันออกเฉียงใต้แถบชายฝั่งทะเล ตั้งแต่จังหวัดชลบุรีเรื่อยไปจนถึงจังหวัดจันทบุรี เกิดมีชุมชนชายทะเล และเกิดบ้านเมืองในอาณาบริเวณแถบชายฝั่งอีกหลายแห่ง ในแผนที่ไตรภูมิสมัยกรุงศรีอยุธยา มีชื่อระบุชุมชนคือ บางเหี้ย บางทราย บางปลาสร้อย บางพระเรือ และบางละมุง ซึ่งชุมชนบางทรายก็คือบริเวณเมืองศรีพโล หรือเมืองชลบุรีเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนต้น หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย (พุทธศตวรรษที่ 19) และต่อมาตัวเมืองได้ย้ายลงไปที่บางปลาสร้อย คือตัวจังหวัดชลบุรีปัจจุบัน มีการค้นพบทรัพยากรทางโบราณคดีในบริเวณเมืองเก่าจำนวนมาก โดยเฉพาะจากซากเรือจมในทะเลตรงด้านหน้า และบริเวณอื่นของเกาะแถบเมืองพัทยา เกาะที่อำเภอสัตหีบ เกาะที่จังหวัดระยอง เป็นต้น การค้นพบทรัพยากรดังกล่าวชวนให้เชื่อว่ามีชุมชนเมืองเก่าเกี่ยวข้องกับเส้นทางการค้า หรือเป็นที่จอดพักเรือสินค้าบริเวณชายฝั่งทะเลแถบนี้ก่อนที่จะแล่นไปต่อไปยังกัมพูชา เวียดนาม และจีน หรือวกลงไปทางใต้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง

สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายลงมา เรื่องราวของผู้คน บ้านเมือง สังคม และวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงใต้ยิ่งประจักษ์แจ่มชัดขึ้นเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระยาวชิรปราการ) ได้พาสมักรพรรคพวกออกจากกรุงศรีอยุธยา มาหากำลังสนับสนุนทางหัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงใต้ เส้นทางเดินทัพผ่านชุมชนบ้านเมืองในท้องถิ่นต่าง ๆ ของพระองค์ได้ช่วยไขปริศนาเรื่องราวบางด้านของท้องถิ่นชายขอบไว้ได้ในระดับหนึ่งเป็นต้นว่า “มีอะไรเกิดขึ้นบ้าง” หรือ “มีอะไรเกิดอยู่ก่อน” บนเส้นทางเดินทัพตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาผ่านมายังจังหวัดนครนายก และอีกหลายจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงใต้ ล่วงมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2350 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) ในระยะต่อเนื่องกัน เมื่อครั้งสุนทรภู่ (พระสุนทรโวหาร) เป็นข้าในกรมพระราชวังหลัง (เจ้าฟ้ากรมหลวง

อนุรักษ์เทวศรี) ได้เดินทางไปพบบิดาซึ่งบวชอยู่ที่วัดปากร่ำ (ตำบลกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ปัจจุบัน) ด้วยความเป็นเจ้าบ่าวเจ้ากลอน ได้แต่ง “นิราศ” (คำประพันธ์ประเภทหนึ่งที่ใช้กลอนแปดเป็นฉันทลักษณ์ในการเขียน) เป็นคำกลอนพราหมณ์ถึงคนรักที่จากมา เปรียบเทียบกับสิ่งที่ได้พบเห็นในการเดินทาง ด้วยรูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง เขียนเป็นกลอนแปดหรือโคลงสี่สุภาพเรื่องราวในนิราศเมืองแกลงประหนึ่ง “การบันทึกประวัติศาสตร์ของสังคมวัฒนธรรม” ของชุมชนชนบทในท้องถิ่นขณะนั้น เช่นมีเรื่องราวอันเป็นวัฒนธรรม และหรือภาพสะท้อนทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นให้ชวนพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงในบริบทต่าง ๆ บนเส้นทางนิราศเมืองแกลงจากกรุงเทพฯ อันเป็นเส้นทางผ่านชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมของจังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี และสุดที่ตำบลกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง อันเป็นจุดหมายปลายทาง

กรณีการศึกษาผ่านเรื่องราวในนิราศเมืองแกลง และตามการวิจัยศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นภาคตะวันออกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 ได้ช่วยให้พบเห็นแหล่งทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่น และข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับเส้นทางนิราศเมืองแกลงในแต่ละช่วงเวลา เป็นต้นว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ จำนวนมาก อันเป็นทรัพยากรทางโบราณคดีที่มี “คุณค่า” และ “มูลค่า” พร้อมกันไป อย่างเช่น วัดบางพลีใน อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ศาลเจ้าที่หัวตะเข้ ตำบลกระเจียน้อย เขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ วัดใหญ่อินทาราม ศาลหลักเมือง ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมืองชลบุรี วัดบางละมุง ตำบลบางละมุง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี วัดบ้านเก่า ตำบลตาขัน อำเภอบ้านค่าย วัดนาตาขวัญ ตำบลนาตาขวัญ อำเภอมืองระยอง เป็นต้น

ปัญหา คือ ภาคตะวันออกมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เป็นต้นมา จนถึงวิกฤตการณ์จากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern seaboard) และการพัฒนาภูมิภาคตะวันออกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในช่วงระยะหลัง เป็นต้น ปัจจัยดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ ตามมาอีกมากโดยเฉพาะการเติบโตและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในบริเวณชายฝั่งทะเลตอนล่างของภาค มีโรงงานเพิ่มขึ้นกว่า 3,000 โรง มีการอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณศูนย์กลางเมือง และพื้นที่โดยรอบโรงงานมากยิ่งขึ้น เกิดการกระจุกตัวรวมกันอยู่อย่างหนาแน่นตามพื้นที่ชายฝั่งทะเล ตลอดความยาวตั้งแต่จังหวัดชลบุรี ถึงจังหวัดตราด มีการรุกร้าพื้นที่แหล่งประวัติศาสตร์ ย่านประวัติศาสตร์ และแหล่งโบราณสถาน อันเป็นทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นที่มีคุณค่า ส่งผลให้ภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมเกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรทางโบราณคดี ตามช่วงเวลาในประวัติศาสตร์มีการเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปที่สุดในที่สุด

คำถามคือ “ทำอย่างไรจึงจะอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นบนเส้นทางนิราศเมืองนิราศไว้ได้?” และ “การจัดการการอนุรักษ์จะใช้วิธีการแบบใด จึงจะพัฒนาให้สอดคล้องกับศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นในแต่ละลักษณะและแต่ละแห่งได้” เพื่อให้ทรัพยากรเหล่านั้นเกิดประโยชน์ต่อชุมชนสังคม และประเทศชาติโดยรวม

ทั้งนี้ เพราะปัญหาการจัดการวัฒนธรรม กรณี “การอนุรักษ์และการพัฒนา” เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่น และสังคมวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ยาก และมีปัญหาความขัดแย้ง ระหว่างผู้เกี่ยวข้องมาโดยตลอด เพราะต่างก็มีจุดยืนบนความเชื่อที่แตกต่างกันไปจนส่งผลให้เกิดแนวความคิด การปฏิบัติแบบสุดโต่งแบบวิธีที่เรียกว่า “การอนุรักษ์โดยไม่พัฒนา” และ “การพัฒนาโดยไม่อนุรักษ์” เป็นอาทิ ดังนั้น การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้จึงต้องพิจารณาถึงการจัดการวิธีการอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสม สอดคล้องและผสมผสานไปกับการพัฒนาบนฐานความรู้ตามแนวทางของชาติและของท้องถิ่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

2.1 ศึกษาทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นบนเส้นทางนิราสเมืองแกลงในบริเวณพื้นที่ดั้งเดิมแบบสัมพันธ์เชื่อมโยงกับภูมิศาสตร์ ภูมิหลัง ภูมิสังคมและภูมิวัฒนธรรม

2.2 ศึกษาวิเคราะห์ถึงศักยภาพและคุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่น บนเส้นทางนิราสเมืองกลงพร้อมกับจำแนกคุณลักษณะ ศิลปะลักษณะ ตามประเภทและแบบอย่างที่สอดคล้องกัน

2.3 ศึกษาการจัดการวิธีการอนุรักษ์ และหรือการจัดการวิธีการพัฒนาที่สอดคล้องกัน เพื่อการพัฒนาทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่น และความรู้ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น อย่างครอบคลุมตามวงจรการดำเนินงานของกรอบแนวความคิด

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาอยู่ในบริเวณชายฝั่งทะเลของภาคตะวันออกเฉียงใต้ บนเส้นทางนิราสเมืองกลงของสุนทรภู่ บริเวณสองข้างทางและสองฝากฝั่งเป็นหลัก โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ช่วง ดังนี้

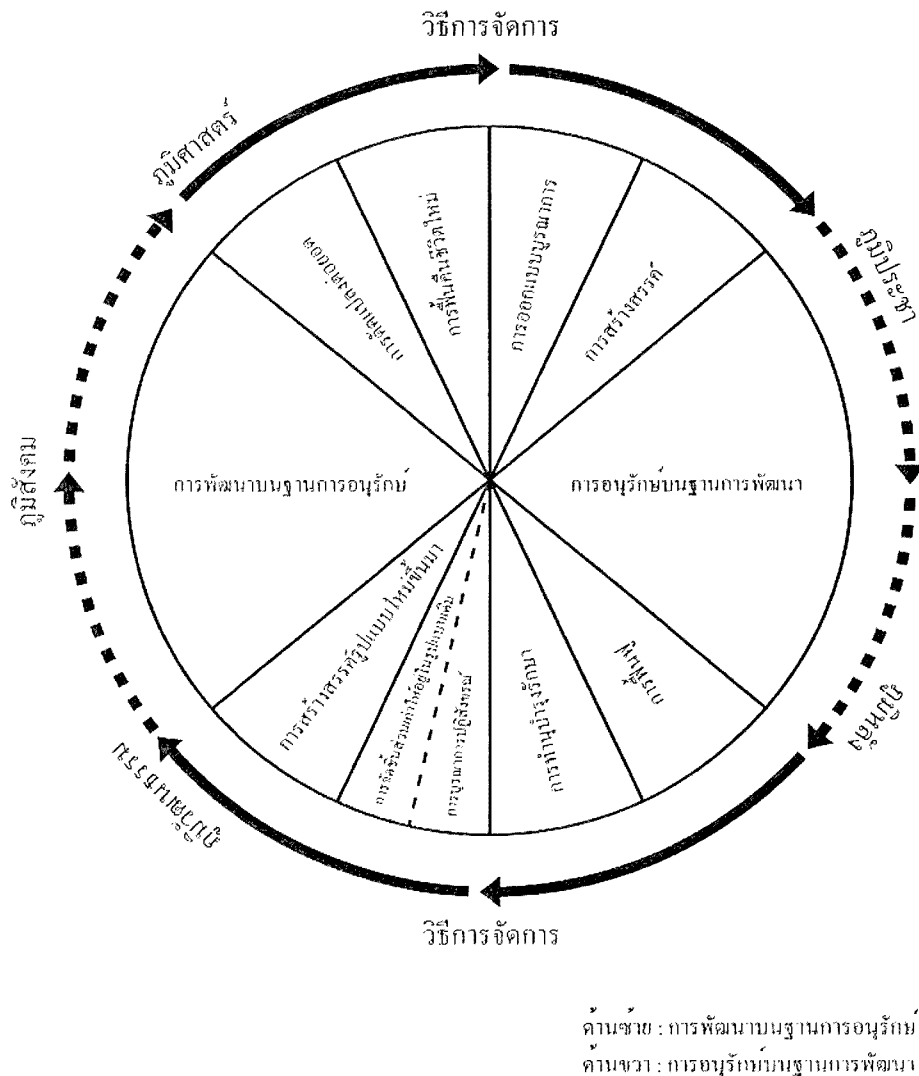
3.1 ช่วงแรก เริ่มต้นจากตำบลท่าข้าม ตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เขตรอยต่อระหว่างตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมืองชลบุรี ไปจนถึงอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

3.2 ช่วงที่สอง เริ่มต้นจากตำบลสำนักสะทอน อำเภอบ้านฉาง ไปจนถึงตำบลกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

4. ทฤษฎีสมมติฐานและกรอบแนวความคิดของการวิจัย กรอบแนวความคิดของการวิจัยเรื่อง “การจัดการวิธีการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นบนเส้นทางนิราสเมืองกลงบริเวณภาคตะวันออกเฉียงใต้” มีแนวความคิดว่าเรื่อง “การอนุรักษ์กับการพัฒนา” เป็นการดำเนินงานทางวัฒนธรรมที่มีความขัดแย้งกันมาโดยตลอด แบบสุดขั้วสุดโต่งของความเชื่อ ความเข้าใจคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกัน ความจริงแล้วทั้งการอนุรักษ์และการพัฒนาต่างก็สามารถบริหารจัดการให้สมประโยชน์พร้อมไปด้วยกันได้ ด้วยต่างก็มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่มีคุณประโยชน์ สามารถนำมาเกื้อกูลต่อกันได้ แบบที่เรียกว่า “การอนุรักษ์บนฐานการพัฒนา” หรือ “การพัฒนาบนฐานการอนุรักษ์” โดยต่างนำคุณค่าจุดแข็ง อันเป็นเอกลักษณ์ของกันและกันมาใช้ส่องทางสร้างแนวความคิดให้สมประโยชน์ร่วมกันได้แล้ว ก็มีความเป็นไปได้ว่า ศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นที่แฝงเร้น ซุกซ่อนอยู่ก็จะถูก

ศักดิ์และดึงเอาคุณค่าลักษณะต่าง ๆ กันมาจัดการให้เกิดประโยชน์ สร้าง “คุณค่า” และ “มูลค่า” ของทุนวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่อไปในอนาคต (แผนภูมิที่ 1)

แผนภูมิที่ 1 แสดงวิธีการจัดการบนฐานการอนุรักษ์และการพัฒนา

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ สามารถจำแนกได้ดังนี้

5.1 ได้ผลผลิต (output) ฐานข้อมูลของทรัพยากรทางโบราณคดี บนเส้นทางนิราศเมืองแกลง ที่แสดงถึงคุณค่า คุณสมบัติ คุณประโยชน์ของแหล่งโบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ (เกี่ยวเนื่อง) โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุแบบเชื่อมโยงกับพื้นที่ระหว่างจุดเริ่มต้นของเส้นทางที่บางปะกง ถึงยังปลายทางที่ จังหวัดระยอง รวมถึงมิติอื่น ๆ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ภูมิหลัง ภูมิสังคม และภูมิวัฒนธรรมในบริบทดั้งเดิม และในสิ่งแวดล้อมใหม่ ที่เกี่ยวข้องกันตามกระแสของการพัฒนาในแต่ละท้องถิ่น

5.2 ได้ระบบหรือแนวทางการจัดการวิธี “การอนุรักษ์บนฐานการพัฒนา” หรือ “การพัฒนาบนฐานการอนุรักษ์” ที่สอดคล้องไปกับทรัพยากรทางโบราณคดี และไปตามศักยภาพของทรัพยากรในแต่ละท้องถิ่น ได้แก่ การจัดการวิธีทำนุบำรุงรักษา วิธีฟื้นฟู วิธีการคัดแปลงต่อยอด วิธีสร้างสรรค์ เป็นต้น โดยมีเส้นทางนิราสเมืองแกลงที่เป็นตัวบ่งชี้ (ทั้งนี้ จากผลการดำเนินงานครั้งนี้ อาจนำไปสู่การจัดการเส้นทางนิราสเมืองแกลง ให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตามรอยสุนทรภู่ก็เป็นได้)

6. วิธีการดำเนินการวิจัยและสถานที่ทำการทดลอง / เก็บข้อมูล

6.1 ขั้นการสำรวจศึกษา มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

6.1.1 ในเบื้องต้นก่อนออกสำรวจต้องจัดเตรียมเอกสารนิราสเมืองแกลง แผนที่ตามพื้นที่เกี่ยวข้อง และแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามให้พร้อม หลังจากนั้นจึงศึกษาคำกลอนของนิราสเมืองแกลงให้เข้าใจถึงเนื้อความที่ระบุถึงทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่น ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ รวมถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ (ภูมิศาสตร์ ภูมิสังคม และภูมิวัฒนธรรม) พร้อมระบุจุดตำแหน่งลงบนแผนที่ในพื้นที่นั้น ๆ เพื่อการกำหนดที่หมายของการออกสำรวจภาคสนาม กรณีพื้นที่กรณีทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นที่จะเป็นข้อมูลเพื่อการศึกษาทำความเข้าใจต่อไปนั้น มีเกณฑ์การพิจารณาให้น้ำหนักคุณค่าความสำคัญบนเส้นทางนิราสเมืองแกลงตามลำดับดังนี้

6.1.1.1 ทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีองค์ประกอบของคุณค่า ได้แก่ ประวัติศาสตร์ สุนทรียะ สังคมและวัฒนธรรม มีความเชื่อมโยงในช่วงเวลาเดียวกัน (พ.ศ. 2349 – 2350) กับนิราสเมืองแกลง และหรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย มีการระบุในคำกลอนอย่างชัดเจน และมีสภาพภูมิศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามสภาพเดิมที่ปรากฏในคำกลอนให้เห็นได้

6.1.1.2 ทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีองค์ประกอบของคุณค่า เช่นเดียวกับข้อ 6.1.1.1 บางข้อ และมีการระบุในคำกลอนบนเส้นทางเดียวกันหลายจุด (แห่ง) ได้แก่ ตำบล อำเภอ และจังหวัด ตามช่วงเวลาเดียวกัน หรือช่วงระยะหลังต่อมา และชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงความเกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ อาทิ เช่น การสัญจร การค้า การเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัย เป็นต้น

6.1.1.3 ทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีองค์ประกอบของคุณค่า เช่นเดียวกับข้อ 6.1.1.1 ถูกสร้างขึ้นในระยะหลังลงมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) และมีความสำคัญ มีคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น

6.1.1.4 ทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นในพื้นที่ มีองค์ประกอบของคุณค่า เช่นเดียวกับข้อ 6.1.1.1 บางข้อ ถูกสร้างขึ้นเมื่อ 50 ปี (ตามเกณฑ์การพิจารณาอายุโบราณสถาน) มีความสำคัญ มีคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่นสมัยปัจจุบัน

6.1.2 บันทึกวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจศึกษาในเบื้องต้น พร้อมจัดระเบียบของข้อมูลตามประเภท รูปแบบ ของทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นแต่ละพื้นที่

6.1.3 บันทึกวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ท้องถิ่น ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ผู้มีบทบาททางวัฒนธรรม เป็นต้น พร้อมแจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ

6.2 **ขั้นวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินคุณค่าและกำหนดแนวทางวิธีการจัดการ** การดำเนินการในขั้นนี้ จะวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบของคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่น ตามที่กล่าวมาแล้ว (ข้อ 6.1.1.1 – 6.1.1.4) จากนั้นสำรวจศึกษาและดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

6.2.1 วิเคราะห์ประเมินคุณค่าศักยภาพของทรัพยากรโบราณคดีท้องถิ่นด้านรูปแบบ รูปลักษณะ คุณลักษณะ ตามประเภทของทรัพยากร คือ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และแหล่งโบราณคดีที่เกี่ยวข้อง ตามพื้นที่บนเส้นทางนิราศเมืองแกลงแต่ละจุด (แห่ง) ตาม เกณฑ์ลำดับความสำคัญ (ข้อ 6.1.1.1 – 6.1.1.4) ทั้งนี้ จะพิจารณาจากพื้นที่จริงเป็นปัจจัยหลักประกอบไปด้วย

6.2.2 วิเคราะห์ประเมินคุณค่า ศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่นตามบริบทที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกับภูมิศาสตร์ ภูมิหลัง ภูมิประชา ภูมิสังคม และภูมิวัฒนธรรม ในท้องถิ่นและพื้นที่

6.2.3 วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ เพื่อจัดระบบข้อมูลที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเรื่องที่จะศึกษา ตามประเด็นต่าง ๆ อย่างรอบคอบ

6.2.4 วิเคราะห์ สังเคราะห์ถึงแนวทางการจัดการวิธีการอนุรักษ์ และการพัฒนาที่สอดคล้องกันในแต่ละพื้นที่ อาทิ วิธีการฟื้นฟู การทำนุบำรุงรักษา การดัดแปลงต่อยอด หรือการสร้างสรรค์ เป็นต้น โดยเฉพาะตามกรอบแนวคิดของแนวทางการจัดการแบบ “วิธีการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับการพัฒนา” (การอนุรักษ์บนฐานการพัฒนา) และ “วิธีการพัฒนาที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์” (การพัฒนาบนฐานอนุรักษ์) เป็นเป้าหมายหลัก

6.2.5 วิเคราะห์ถึงแนวทางการจัดการวิธีการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาไปตามศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่น ให้สามารถกำหนดรูปแบบ และวิธีการ หรือแผนการดำเนินงานที่ให้เกิดผลต่อการนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ได้

6.2.6 วิเคราะห์เส้นทางนิราศเมืองแกลง และกำหนดจุดตำแหน่งต่าง ๆ ของแผนที่เส้นทาง เพื่อการจัดทำต้นแบบ ของแผนที่โดยรวม

6.3 **ขั้นการสรุป ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้ คือ**

6.3.1 สังเคราะห์ทรัพยากรทางโบราณคดีบนเส้นทางนิราศเมืองแกลง ของจังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง และจังหวัดฉะเชิงเทราบางส่วน ที่มีศักยภาพตามคุณค่า ความสำคัญ จนนำวิธีการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาไปใช้ให้เกิดคุณค่าและมูลค่าวิธีการหนึ่งวิธีการใด

6.3.2 สังเคราะห์แนวทางการจัดการวิธีการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับพัฒนาศักยภาพของโบราณคดีท้องถิ่น บนเส้นทางนิราศเมืองแกลง ตามวิธีการหนึ่งวิธีการใด ได้แก่ วิธีการฟื้นฟู วิธีการทำนุบำรุงรักษา วิธีการดัดแปลงต่อยอด วิธีการสร้างสรรค์ เป็นต้น พร้อมแผนดำเนินการที่เป็นรูปธรรม โดยรวม

6.3.3 จัดทำแผนที่เส้นทางนิราศเมืองแกลงที่เชื่อมโยงกันโดยรวม จากต้นทางที่จังหวัดชลบุรีถึงปลายทางที่ตำบลกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ทั้งในส่วนภาพรวมของเส้นทาง และภาพย่อยของเส้นทางที่เฉพาะเจาะจงตามพื้นที่สำคัญ ๆ บางแห่ง

6.3.4 สังเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและแนวทางวิธีการแก้ไข

6.3.5 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

6.4 สถานที่ทำการทดลอง / เก็บข้อมูล

บริเวณภาคตะวันออกตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอบางปะกง จังหวัดชลบุรี คือ อำเภอเมืองชลบุรี อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง และอำเภอสัตหีบ และจังหวัดระยอง คือ อำเภอบ้านฉาง อำเภอเมืองระยอง และอำเภอแกลง บนเส้นทางนิราศตามเส้นทางเดิน

ทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resources) หมายถึง สถานที่สิ่งก่อสร้างรวมถึงวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมในอดีตทุกยุคสมัย ประกอบด้วย โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ อันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ สามารถนำมาจัดการให้เป็นคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนสมัยปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต

การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การพิทักษ์รักษา และธำรงไว้ซึ่งทรัพยากรทางโบราณคดีทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ และนามธรรมจับต้องไม่ได้ เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจ และความภูมิใจในความรักชาติ

การฟื้นฟู (Revival) หมายถึง การเลือกทรัพยากรทางโบราณคดีที่สูญหาย หรือกำลังเสื่อมสลายมาทำให้มีความหมาย และความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต การจัดการควรต้องรู้ว่าทรัพยากรใดมีคุณค่า ความสำคัญต่อการฟื้นฟูก่อนหรือหลัง

การส่งเสริมและสนับสนุน (Promotion) หมายถึง การสนับสนุนให้บุคคล หรือหน่วยงานสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล การดำเนินงานอาจไม่ต้องลงไปทำเอง ใช้วิธีการประสานงานการอำนวยความสะดวกในรูปแบบอื่น ๆ อย่างให้ฝ่ายปฏิบัติ (คณะกรรมการดำเนินงาน) เกิดปัญหาอุปสรรคได้

การอนุรักษ์รักษา (Preservation) หมายถึง การกระทำที่เกี่ยวข้องกับการบำรุงรักษาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้น เป็นการหมุนเวียนหรือประจำ ตลอดจนการซ่อมแซมเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การใช้เคมีเพื่อป้องกันความชื้นจากน้ำ การกำจัดแมลงหรือวัชพืช เพื่อมิให้ทรัพยากรทางโบราณคดีเสื่อมสภาพ

การบูรณปฏิสังขรณ์ (Restoration) หมายถึง การทำให้โบราณสถานที่เสียรูปร่าง หรือขาดหายไปคืนสู่สภาพเดิม ภายในขอบเขตของวัตถุที่คงเหลืออยู่โดยรวมแบบที่ไม่ใช่การคาดคะเน

การสร้างรูปแบบขึ้นมาใหม่ (Reconstruction) หมายถึง การปลูกสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ โดยใช้วัสดุเก่าหรือวัสดุใหม่ทั้งสองอย่างตามความถูกต้อง และข้อมูลทางโบราณคดี และสถาปัตยกรรมโดยใช้การคาดคะเน การเคลื่อนย้ายแหล่งที่ตั้ง (Re-Location) ไม่ได้อยู่ในแนวทางระบบดังกล่าวนี้ การนำมาใช้

ในกรณีมีความจำเป็นเกี่ยวกับผลกระทบที่ไม่อาจแก้ไขได้ แต่ต้องเป็นการอนุรักษ์ในระดับชาติ หรือระดับนานาชาติเท่านั้น

การจัดชิ้นส่วนเก่าในรูปแบบเดิม (Analysis) หมายถึง การปฏิสังขรณ์ โดยใช้วัสดุเดิมที่เหลืออยู่ หรือซากที่พังทลายอยู่ในบริเวณนั้นนำมาประกอบให้โบราณสถานกลับไปสู่รูปแบบอาคารสิ่งปลูกสร้างเดิม หรือตามผลวิเคราะห์ทางโบราณสถานเกี่ยวกับรูปแบบศิลปกรรมนั้น

การสร้างสรรค์ (Creation) หมายถึง การคิดค้น ประดิษฐ์ การพัฒนาทรัพยากรทางโบราณคดี ท้องถิ่นให้มีความเจริญก้าวหน้า เกิดประโยชน์กับสังคมปัจจุบัน และอนาคตอย่างต่อเนื่องวิธีการสร้างสรรค์อาจจะนำคุณค่าภูมิปัญญาของทรัพยากรฯ เดิมมาเป็นแนวทางในการสร้าง หรืออาจคิดใหม่ สร้างใหม่ โดยไม่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเดิมอย่างใดอย่างหนึ่ง

การดัดแปลงการต่อยอด (Proceeding modification) หมายถึง การนำทรัพยากรทางโบราณคดี หรือศิลปกรรม มาทำการศึกษาถึงคุณค่าความสำคัญ แล้วนำคุณลักษณะและศิลปะลักษณะที่โดดเด่นมา ดัดแปลง หรือต่อยอดกับผลงานใหม่ที่จะบังเกิดขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าในลักษณะใหม่ต่อทรัพยากรทางโบราณคดีนั้น

การออกแบบบูรณาการส่วนใหม่ (Infilld Design) หมายถึงการออกแบบเพิ่มเติมแทรกเข้าไปใน ส่วนหรือกลุ่มของอาคารเดิม สำหรับรองรับส่วนใช้สอยเพิ่มเติม มีความต่อเนื่องในรูปแบบสถาปัตยกรรม เพื่อมิให้มีความเสียหายขยายตัวต่อเนื่องถึงอาคารข้างเคียง

ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) หมายถึง บริบทหลายด้านทางวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับ คุณค่า ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อที่ผูกพันสังคม ทำให้เกิดการจัดระเบียบของสังคม หรือสร้างกติกาให้เป็น คุณต่อสังคมโดยส่วนรวม รวมถึงกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง

การฟื้นคืนชีวิตใหม่ (Revitalization) การปรับปรุงอาคารทรัพยากรทางโบราณคดีให้คืนสู่สภาพ ปกติ มีการปรับปรุงอาคารที่อยู่อาศัยและอาคารอื่น ๆ ทางด้านกายภาพ เพื่อให้มีการใช้สอยอย่างเหมาะสม หรือการปรับเปลี่ยนการใช้สอยในกิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้น

การพัฒนา (Development) หมายถึง การริเริ่มสร้างสรรค์ และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ทรัพยากรทางโบราณคดีให้เหมาะสมกับยุคสมัย บังเกิดประโยชน์แก่ชีวิต สังคม และธรรมชาติโดยรวม

เส้นทางนิราศเมืองแกลง (Route of travel genre Nirat Muang Klacng) หมายถึง เป็นเส้นทาง การเดินทางของสุนทรภู่เพื่อไปพบบิดาซึ่งบวชอยู่ที่วัดป่ากร่ำ ตำบลกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ขณะ เดินทาง ได้แต่งนิราศกล่าวกลอนขึ้นเพื่อบรรยายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นตามเส้นทางผ่าน ตั้งแต่เริ่มต้นทางที่ กรุงเทพฯ เรื่อยลงมาถึงจังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง อันเป็น ปลายทางตามลำดับ ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เป็นต้น

ภาคตะวันออกตอนล่าง (Lower Eastern Region) หมายถึง พื้นที่อนุภูมิภาคบริเวณชายฝั่งทะเล ของจังหวัดฉะเชิงเทราบางส่วน (อำเภอบางปะกง) จังหวัดชลบุรีบางส่วน (อำเภอเมืองชลบุรี ศรีราชา เกาะสีชัง บางละมุง สัตหีบ และหนองใหญ่) จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด

แผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

ตุลาคม 2553 – กันยายน 2554

จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง

กิจกรรม	เดือนที่											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. ก่อนการสำรวจต้องเตรียมแบบสอบถาม / แบบสัมภาษณ์และศึกษาคำกลอนของนิราศเมืองแกลงให้เข้าใจเนื้อความที่ระบุถึงทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่น รวมถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ (ภูมิศาสตร์ ภูมิสังคม ภูมิวัฒนธรรม และ ภูมิประชา) บริเวณภาคตะวันออก ตอนล่าง พร้อมกำหนดจุดลงแผนที่กำหนดที่หมายออกสำรวจตามเกณฑ์การพิจารณาคุณค่าและความสำคัญ (ข้อ 6.1.1.1 – 6.1.1.4)			↔									
2. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้นจากการสำรวจพื้นที่การวิจัยบริเวณภาคตะวันออก ตอนล่าง บริเวณจังหวัดชลบุรี และ จังหวัดระยอง บนเส้นทางนิราศเมืองแกลงจากแผนที่เก่าพร้อมจัดระเบียบข้อมูลตามประเภท แปลความหมายคำกลอนและเทียบกับสถานที่ในแผนที่ กำหนดจุดและเส้นทาง				↔								
3. บันทึกเก็บรวบรวมข้อมูลด้านกายภาพ และสิ่งแวดล้อมข้อมูลด้านทรัพยากรทางโบราณคดีท้องถิ่น ข้อมูลด้านประชากร และข้อมูลด้านสังคมและวัฒนธรรม จากแหล่งข้อมูลจริง มีการศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศและสอบถามผู้นำท้องถิ่นและประชากรที่อาศัยอยู่บนเส้นทางนิราศฯ พร้อมแจกแบบสอบถาม							←					

[illegible]

